

“पिंपरी-चिंचवड व पुणे शहरातील निवडक शाळांतील शालेय
पालकांमध्ये (८वी /९वी), त्यांच्या पाल्यांच्या व्यक्तिमत्त्व
विकासाच्या बाबतीतल्या माहितीचे/ ज्ञानाचे चिकित्सक निरीक्षण
(उपनिषदातील मनोमय व विज्ञानमय कोषांवर आधारित)”

महाराष्ट्र भारतीय शिक्षण मंडळ, मुंबई
शोधप्रबंध (लघुसंशोधन प्रकल्प)

*** संशोधक ***

प्रा.डॉ. आनंद श्रीधर मेहेंदळे

B.Sc.(Phy.), M.Sc. (Maths),

M.A. (History), M.B.A. (HRM),

PhD (Human Resource Development)

*** मार्गदर्शक ***

प्रा. डॉ. दत्तात्रेय तापकीर

B.Sc. , M.A., M.Ed. M.Phil., PhD

Principal : S.S.R. College of Education, Silvassa

*** संशोधन वर्ष ***

३० ऑक्टोबर २०२०

प्रतिज्ञापत्र

मी, प्रा.डॉ. आनंद श्रीधर मेहेंदळे प्रतिज्ञापूर्वक निवेदन करतो की, “पिंपरी-चिंचवड व पुणे शहरातील निवडक शाळेंतील शालेय पालकांमध्ये (८वी / ९वी), त्यांच्या पाल्यांच्या व्यक्तिमत्व विकासाच्या बाबतीतल्या माहितीचे/ ज्ञानाचे चिकित्सक निरीक्षण (उपनिषदातील मनोमय व विज्ञानमय कोषांवर आधारित)” या किंवा यासारख्या अन्य शीर्षकाखाली माझ्याकडून पूर्ण केलेला वा लिहिलेला संशोधन प्रबंध या किंवा कोणत्याही विद्यापिठाच्या अथवा परिक्षण संस्थेच्या पदवी वा पदविकेसाठी सादर केलेला नाही.

स्थळ :- पुणे

दिनांक :- ३० ऑक्टोबर २०२०

संशोधक

प्रा.डॉ. आनंद श्रीधर मेहेंदळे

Shri Sanjibhai Rupjibhai Memorial Trust

SSR

COLLEGE OF EDUCATION

**Affiliated to University of Pune
(Approved by NCTE)**

Sayli Road, Silvassa, UT of Dadra & Nagar Haveli, Phone : 0260 - 6454128, 2681107, 08, 09
E-mail : ssrce@ssreducation.com Website : www.ssreducation.com

Ref. No. :

प्रमाणपत्र

Date :

२९ ऑक्टो. २०२०

येणे प्रमाणे प्रमाणित करण्यात येते की, " पिंपरी चिंचवड व पुणे शहरातील निवडकु शाळेतील शाळेय पाठकांमध्ये (८वी/९वी), त्यांच्या पाठ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासाच्या बाबतीतल्या माहितीचे / ज्ञानाचे निकैसक निरीक्षण (उपनिषदांतील मनोभय व विज्ञानभय कोणावर आधारित)" या शीर्षकाखाली भारतीय शिक्षण मंडळ, मुंबई यांचे कडे लघुसंशोधन प्रकल्पासाठी सादर केलेला प्रस्तुत शोध प्रबंध प्रा. डॉ. आनंद औधर मेहेंदळे यांनी केलेल्या मूळ संशोधन कार्याची निष्पत्ती असून तो माझ्या परीक्षेक्षण व मार्गदर्शनाखाली पूर्ण करण्यात आलेला आहे, तसेच माझी या संशोधन कार्याला मान्यता आहे.

प्रस्तुत संशोधन कार्य हे माझ्या माहिती व समजूती-प्रमाणे कोणत्याही विद्यापीठाच्या अथवा परीक्षण संस्थेच्या पदवी अथवा पदविकेसाठी सादर करण्यात आलेले नाही.

डॉ. दत्तात्रेय तापकीर

प्राचार्य, एस. एस. आर. कॉलेज ऑफ
एज्युकेशन, सिलवसा

ऋणनिर्देश

आपल्या सभोवतालचे जग हे कोणत्याही प्रगल्भ माणसाला एक प्रकारचे आव्हान असते. आपण दडवून ठेवलेली अनेक रहस्ये उकलण्यासाठी व्यक्तीला त्याचा परिसर आमंत्रित करीत असतो. अर्थात हे आमंत्रण समस्यात्मक, आवानात्मक असते. प्रत्येक संवेदनशील व्यक्ती या आव्हानाला आपल्या क्षमता, कुवत यानुसार प्रतिसाद देतो. हा प्रतिसाद हेच खऱ्या अर्थाने संशोधन असते व त्यातून प्रत्येक माणूस अधिक प्रगल्भ, समृद्ध, समंजस होतो. एक शिक्षक या नात्याने शिक्षणाचा परिसर आपण समजून घ्यावा, त्यातील समस्या, आव्हाने आपल्याला स्पष्ट व्हावी या हेतूने प्रस्तुत समस्येच्या संदर्भात आपल्या लघुत्वाची जाणीव या संशोधनाच्या संदर्भात तीव्रतेने जाणवली.

संशोधनासंदर्भात व्यक्त केलेल्या वरील अपेक्षा व क्षमता यांची रुजवणूक करणे. त्या क्षमता घडवून आणणे असे आव्हान संशोधन मार्गदर्शक प्राचार्य डॉ.दत्तात्रेय तापकीर सर यांनी पेलले म्हणूनच प्रस्तुत संशोधन मूर्त होऊ शकले. कोणत्याही विशेषणाशिवाय त्यांच्याविषयी कृतज्ञता व्यक्त करणेच अधिक औचित्यपूर्ण आहे. त्यांना फोनवरून केलेला संपर्क, व्हाट्सअप आणि ई-मेलवरून तयार केलेली साधने तितक्याच तत्परतेने त्यांनी तपासून दिली.

तसेच डॉ.वामनराव गोगटे सरांचे सतत मार्गदर्शन, त्यांची प्रेरणा व सतत काम पूर्ण करण्याविषयीचा रेटा यामुळेच संशोधक हे काम पूर्ण करू शकले. त्यांचा सहवास, प्रेरणा, मार्गदर्शन आणि सहकार्य हा संशोधकाच्या जीवनातील अमूल्य ठेवा आहे.

मी विशेषतः संशोधनासाठी लागणारी विविध संशोधन साधने प्रमाणित करून देणाऱ्या तज्ज्ञांचाही ऋणी आहे.

संशोधनासाठी विविध संदर्भ ग्रंथ, मासिके त्वरीत उपलब्ध करून दिल्याबद्दल मी S.N.D.T. (Pune) विद्यापीठाचे ग्रंथपाल व सर्व सेवक वर्गाचाही आभारी आहे.

संशोधनासाठी बहुमूल्य मार्गदर्शन व सहकार्याबद्दल श्री.वामनराव अभ्यंकर व सौ.भावे मॅडम (भारतीय शिक्षण मंडळ) यांचाही मी आभारी आहे. तसेच भारतीय शिक्षण मंडळातील सर्व मार्गदर्शक, मुंबई कार्यालयातील सर्व सहकारी यांचेही वेळोवेळी सहकार्य व मार्गदर्शन मिळाले त्यांचाही मी ऋणी आहे.

अगदी कमी वेळात अचूक टंकलेखन करून देणारे टंकलेखक श्री.श्रीकांत रामचंद्र भालेराव व सौ.प्रणिता प्रशांत भालेराव यांचाही संशोधक आभारी आहे. तसेच माझ्या कुटुंबातील सर्व सदस्यांनी मला जो मानसिक आधार दिला त्यांचाही मी आभारी आहे.

संशोधक

प्रा.डॉ.आनंद श्रीधर मेहेंदळे

अनुक्रमणिका

प्रकरण क्रमांक	प्रकरणाचे नांव	पान क्रमांक
	प्रतिज्ञापत्र प्रमाणपत्र ऋणनिर्देश अनुक्रमणिका कोष्टकांची यादी आकृत्यांची यादी	ii iii iv vi ix x
पहिले	प्रस्तावना १.१ संशोधन समस्येची पार्श्वभूमी १.२ संशोधन समस्येचे शब्दांकन १.२.१ महत्वाच्या शब्दांच्या कार्यात्मक व्याख्या १.३ संशोधनाची गरज व महत्त्व १.४ संशोधनाची उद्दीष्टे १.५ संशोधनाची गृहीतके १.६ संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा १.७ प्रकरण योजना १.८ समारोप	1 2 3 3 5 5 6 6 7 9
दुसरे	संशोधनाशी संबंधित साहित्याचा व संशोधनाचा आढावा २.१ प्रास्ताविक २.२ संशोधनाशी संबंधित साहित्याच्या व संशोधनाच्या आढाव्याची उद्दिष्टे २.३ संशोधनाशी संबंधित साहित्याचा आढावा २.४ संशोधनाशी संबंधित संशोधनाचा आढावा २.५ प्रस्तुत संशोधनाचे वेगळेपण २.६ समारोप	10 11 12 13 15 22 22

तिसरे	संशोधनाची कार्यपद्धती	23
	३.१ प्रास्ताविक	24
	३.२ संशोधन पद्धती	25
	३.३ संशोधन साधने	29
	३.४.नमुना निवड	34
	३.५ संख्याशास्त्रीय तंत्रे	38
	३.६ समारोप	38
चौथे	संकलित माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	39
	४.१ प्रास्ताविक	40
	४.२ कोष्टकानुसार संकलित माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	41
	४.२.१ कोष्टकक्र. २ नुसार संकलित केलेल्या माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	41
	४.२.२ कोष्टकक्र. ३ नुसार संकलित केलेल्या माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	43
	४.२.३ कोष्टकक्र. ४ नुसार संकलित केलेल्या माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	45
	४.२.४ कोष्टकक्र. ५ नुसार संकलित केलेल्या माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	47
	४.२.५ कोष्टकक्र. ६ नुसार संकलित केलेल्या माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	49
	४.२.६ कोष्टकक्र. ७ नुसार संकलित केलेल्या माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	51
	४.२.७ कोष्टकक्र. ८ नुसार संकलित केलेल्या माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	53
	४.३ समारोप	55

पाचवे	सारांश, निष्कर्ष व शिफारसी	56
	५.१ प्रास्ताविक	57
	५.२ सारांश	58
	५.३ निष्कर्ष	70
	५.४ शिफारशी व पालकांसाठी विशेष 'कृती कार्यक्रम'	71
	५.५ समारोप	72
	संदर्भग्रंथ सूची	73
	परिशिष्टे	74

कोष्टकांची यादी

को.क्रमांक	कोष्टकांचे शिर्षक	पान क्र.
1	संशोधन साधने (रचना व विकसनाचे वेळापत्रक)	
2	मतावली (Opinionaire) : प्रश्नांचे स्वरूप व गुणदान	
3	मतावलीची श्रेणीबद्ध रचना (गुणांवर आधारित)	
4	8 शाळेतील <u>एकूण पालक व सर्वेक्षणात सहभागी झालेले पालक</u> (संख्या / शेकडा प्रमाण)	
5	गुणांच्या श्रेणीबद्ध रचनेवर आधारित प्रतिसादकांची (पालक) : संख्या व शेकडा प्रमाण	
6	गुणांच्या श्रेणीबद्ध रचनेवर आधारित, मराठी माध्यम व इंग्रजी माध्यमांच्या शाळेच्या प्रतिसादकांचा (पालक) तुलनात्मक अभ्यास	
7	गुणांच्या श्रेणीबद्ध रचनेवर आधारित पुणे शहर व पिंपरी-चिंचवड शहर, ह्यातील शाळेतील प्रतिसादकांचा (पालकांचा) तुलनात्मक अभ्यास.	
8	सर्वेक्षणात सहभागी झालेल्या स्त्री प्रतिसादकाचा (पालक) व पुरुष ह्यातील शाळेतील प्रतिसादकांचा (पालकांचा) तुलनात्मक अभ्यास.	

आकृत्यांची यादी

अ.क्रमांक	आकृतीचे शिर्षक	पान क्र.
1	संशोधन साधने	
2	नमुना निवड	